

מתן על הפרק

מפגש מחודש עם התנ"ך

מלכים ב' פרקים י"א-י"ב

בפרקים אלה אנו שבים אל ממלכת יהודה, שהושפעה אף היא מהפיכת יהוא. עתליה עולה למלוכה ומשמידה את בית דוד, באורח פלא ניצל יואש, השריד היחיד לבית דוד, המסתתר בבית המקדש, ובזכות יהוידע הכהן שב למלוך. הזיקה המורכבת בין יואש למקדש ניצבת גם במרכז פרק יב - בתחילתו הוא מצווה על שיפוץ כולל של הבית, ואילו בסופו הוא מעביר את אוצרותיו לחזאל מלך ארם.

"וַיִּקְרְאוּ בְּסֵפֶר בְּתוֹרַת הָאֱלֹהִים" < בקיאות

פרק י"א

1 ועתליה אם אֶחְזִיגוּ רָאָתָה כִּי מֵת בָּנָה וְתִקֶּם וְתֵאבֵד אֶת כָּל-זֶרַע הַמַּמְלָכָה (א). הסיפור פותח במעשה הרצח ההמוני שמבצעת עתליה בבני משפחתה. עיינו במפרשים הבאים וחישבו מה ההבדל ביניהם בהבנת סיבת המעשה:
מצודת דוד: בכדי שתמלוך היא מבלי מערער.
רלב"ג: הנה זה היה מאת ה' יתברך לכלות הזרע הבא מאת בית אחאב, כי הנוטר שלא המית יהוא המיתה עתליה...

2 (א) למקדש ולכהונה ישנו תפקיד מרכזי בתהליך הצלתו והמלכתו של יואש, עיקבו אחרי הביטויים השונים לכך לאורך הפרק. מהן לדעתכם הסיבות לכך שיואש מוסתר בבית ה', ומדוע דווקא הכהנים הם השותפים העיקריים בהמלכתו?
 (ב) בשיאו של הפרק ניצב מעמד חידוש הברית (יז) בין ה', המלך והעם. הברית נעשית בשני שלבים, חישבו - מה משמעות סדר השלבים?

3 קיימת זיקה לשונית ועניינית בין סיפורנו לבין הסיפור הקודם: בשניהם מסופר על 'קשר' שבמהלכו נמשח מלך חדש תחת המלך המכהן (יהוא/יואש) ואילו המלך המכהן מבית אחאב מומת (יהורם/עתליה). פעולה זו כרוכה בהשמדת הבעל ועובדיו.
 סמיכות הפרשיות נועדה בין השאר להבליט את הניגוד בדרכי הפעולה:
 עימדו על ההבדל בדרך השמדת פולחן הבעל אצל יהוא (י,כה-כו) ואצל יהוידע (י"א,יח), ובין המתת איזבל (ט,לב-לה) להמתת עתליה (י"א,יג-טו).
 מהו הרגש השולט בסיפור המלכת יהוא (י,ד-כד), ובתיאור המלכת יואש (י"א,יב-יד; כ), ומה תפקיד העם בהמלכה?
 לסיכום, כיצד משפיע לדעתכם סיפור המלכת יואש על שיפוט מעשי יהוא?

פרק י"ב

- 4 וַיַּעַשׂ יְהוֹאָשׁ הַיִּשְׂרָאֵל בְּעֵינֵי ה' כָּל-יָמָיו אֲשֶׁר הוֹכְהוּ יְהוּדָע הַפְּהִן (ג).
כיצד מתפרש פסוקנו על פי דה"ב כ"ד, פסוקים ב, יז-כב?
- 5 יואש הוא המלך היחיד שעליו מסופר שחזק את בדק הבית (רש"י: בדק - בקעה וסדק החומה).
סיבה אחת לכך מופיעה בדה"ב כ"ד, ז. נסו לחשוב האם יש למעשה זה קשר לתולדות חייו שתוארו
בפרק הקודם.
- 6 מערכת היחסים בין יואש לכהונה ולכהנים תופסת מקום מרכזי גם בפרקנו. עימדו על ההתפתחות
והשינוי שחלו ביחסים אלה מהפרק הקודם.
- 7 בפסוקים יח-יט מתחוללת תפנית ביחסו של יואש למקדש ואוצרותיו. שימו לב כיצד הוא נוהג
בשעת סכנה, ותנו דעתכם לניגוד בין מעשהו לבין ביקורתו על הכהנים בתחילת הפרק.
נסו לשער, האם גם כאן יש קשר בין מעשיו ובין זיקתו למקדש בראשית חייו? היעזרו במדרש
הבא (שמות רבה פרשה ח):
יואש מנין שעשה עצמו אלוה? דכתיב 'ואחרי מות יהוידע באו שרי יהודה וישתחוו למלך אז שמע
המלך אליהם' (דה"ב כ"ד, יז). מהו 'ישתחוו למלך'? שעשאוהו אלוה, אמרו לו: אלולי שאתה אלוה
לא היית יוצא לאחור שבע שנים מבית קדשי הקדשים, אמר להן: כך הוא. וקבל על עצמו ליעשות
אלוה והשחית לנפשו...

"וַיְבִינּוּ בַּמֶּלֶךְ" < הרחבה

סיפור מלכותו של יואש מדגים את העוצמה הרבה שבזיקה בין הכהונה והמלוכה, המקדש והמלך,
ומאידיך את הסכנה הגדולה הטמונה בטשטוש התחומים. סכנה זו נובעת מההבדל הבסיסי בין
תפקידו ואופיו היסודי של הכהן, המשרת את ה' במקדשו בתודעת התבטלות, לבין המלך שתפקידו
לשלוט ולנהל את ענייני הממלכה, ולכן עשוי לראות עצמו כאדון גם במקדש ה', כפי שאירע
ליואש. בחרנו להביא כאן שני קטעים העוסקים במורכבות שביחסי כהונה ומלוכה בישראל.
הרמב"ן בפירושו לתורה מעלה את האפשרות שאיחוד הכהונה והמלוכה היה סיבת חורבנו של
בית חשמונאי בימי בית שני:

ואפשר גם כן שהיה עליהם חטא במלכותם מפני שהיו כהנים ונצטוו 'תשמרו את כהונתכם לכל
דבר המזבח ולמבית לפרוכת ועבודתם עבודת מתנה אתן את עבודתכם...' (במדבר י"ח, ז) ולא
היה להם למלוך רק (=אלא) לעבוד את עבודת ה'. וראיתי בירושלמי במסכת הוריות 'אין מושחין
מלכים כהנים...' והזכיר הכהנים שאף על פי שהן בעצמן ראויים למשיחה אין מושחין אותן לשם
מלכות'.

הרא"ה קוק (אורות הקודש א, ק') מתייחס למתח הבסיסי בין איש המעשה ואיש הרוח, המתגלם
ביחסי מלך ונביא:

כשם שהאנשים המעשיים, בעלי הכישרון לדברים מעשיים ולחכמות המעשיות, אינם מוכשרים
להסתכלות בהירה בעניינים הרוחניים, והסתכלותם הרוחנית באה לקויה ומעורבת עם משפטים
כהים, המתמצים מעולם המעשה שהם קשורים בו, כמו כן אין האנשים הרוחניים, העומדים ברום
עולם, מוכשרים להסתכלות מעשית שלמה, והידיעות המעשיות שלהם... אינם כי אם איזה צל
היוצא מתוך העניינים הרוחניים העליונים... במעמד הדורות היה מלך לחוד ונביא לחוד, ושמואל,
הוא שהיה במידה ידועה שקול כמשה ואהרן, היתה לו בהירות רוחנית כזאת, עד כדי למלא גם כן
מקום של מלך בטהרת השפעת נבואתו, ועליונותו הרוחנית השלמה.